D•N
2/8 1950

Planhushållning medelst skatter

Ett par artiklar i tidskriften Tiden av Gösta Rehn och Olle Karleby väckte på våren 1948 livlig uppmärksamhet. De båda författarna rekommenderade nya metoder för planhushållningen. Emellertid var de inte inbördes ense. Rehn ansåg att den fulla sysselsättningens problem borde mötas med å ena sidan en köpkraftsökande, lönevägen genomförd pressning av företagsvinsterna, å andra sidan en köpkraftsindragande indirekt beskattning, dvs. med ett ständigt överskott i statsbudgeten, användbart för sterlisering under tider av inflationshot och för sysselsättningsstimulerande åtgärder när den allmänna inflationsrisken kombineras med lokal arbetslöshet. Karleby ville sätta priskontrollen i centrum för centralstyrningen; med prispolitikens hjälp skulle man uppnå en reglering av lönemarknaden som löste problemet om arbetskraftens dirigering till önskvärda områden av näringslivet.

Genom de båda artiklarna, som var föredömliga i fråga om ärlig vilja och förmåga att dra konsekvenserna av en vald ståndpunkt, kom de båda författarna att belysa i hur liten utsträckning det parti som säger sig företräda "en planmässig hushållning" lyckats analysera de dominerande problemen i den fulla sysselsättningens samhälle. När två av partiets främsta yngre teoretiker sökte råda bot på bristen rekommenderade de — var och en utifrån sin speciella erfarenhet — radikalt olika vägar.

Att man i dag inte hunnit längre har nyligen demonstrerats i samma tidskrift. I senaste häftet (nr 6 1950) återvänder Per Åsbrink under rubriken "Direkt och indirekt beskattning" till hr Rehns och Karlebys jaktmarker. Ehuru Åsbrinks artikel inte är genomtänkt på samma sätt som de båda föregångarnas, är den från ett par synpunkter av stort intresse. Dels demonstrerar den samma oro nos yngre socialdemokratiska teoretiker över svalget mellan planhushållningsläroma och den i praktiken visade oförmågan att bemästra planhushållningens svårigheter som så uppenbart låg bakom Rehns och Karlebys frustrationsande för två år sedan. Dels visar den samma trängtan att slå in på radikalt socialistiska lösningar. Utgångspunkten för Åsbrinks resonemang är att statsverksamheten bör fortsätta att ta en stigande del av nationalinkomsten i anspråk. Konsekvensen av hans förslag är en dirigering av det ekonomiska livet, som bl. a. måste förutsätta att ett väsentligt överskott av beskattningen överlåtes åt regeringen.

Åsbrink vill med sina indirekta skatter nå både den köpkraftsökande effekt som inflationshot som Rehn talar om och den genom prisdiktat åstadkomna dirigering av arbetskraft och produktion som Karleby vill nå med priskontroll. Denna sistnämnda effekt skall åstadkommas genom att de indirekta skatterna görs varierande, får drabba konsumtion och produktion alltefter som man vill påverka dessa inriktning. Att indirekta skatter i båda dessa avseenden kan vara ett hjälpmedel för den ekonomiska — och i viss utsträckning, såsom när det gäller tobak och sprit, den sociala — vårdande — politiken är allmänt erkänt. En generell omsättningsskatt kan, kombinerad med andra åtgärder, utgöra ett verksamt medel att hålla en typisk köpkrusch tillbaka. Och en punktbeskattning, exempelvis en hyresskatt på äldre fastigheter för subventionering av hyrorna i mer nybyggda hus, kan i vissa lägen användas för att på en gång skapa bättre social rättvisa mellan "äldre" och "yngre" hyresgäster och minska en marknadsmässig snedvridning.

När Åsbrink från detta självfallna övergår till att förorda indirekt beskattning som ett huvudmedel i den långsiktiga politiken undrar man emellertid om han verkligen menar allvar eller endast söker finna smakliga motiveringar för det ständigt stigande skattetryck och den centraldirigering av den ekonomiska verksamheten som enligt socialistiskt tänkesätt är oundvikliga. Det finns en rad anmärkningar att framställa mot hans tankegång; det må emellertid i detta sammanhang räcka med ett par som redan de är avgörande.

För konsumenterna skulle varierande indirekta skatter medföra en betydande osäkerhet. Dessa skulle säkerligen uppsamma spekulationstendenser, dvs. motsatsen till det konjunkturstabiliserande handlandet som eftersträvades. De sociala verkningarna skulle också bli olyckliga. Som en kompensation för vissa grupper för den indirekta beskattningen tänker sig Åsbrink sociala förmåner. Denna tanke, som åtminstone på längre sikt blir riktig och möjlig när det gäller en generell omsättningsskatt, kan aldrig omsättas på ett rättvist sätt i praktiken om den beskattning de sociala förmånerna skall kompensera görs varierande i produktionsdirigerande syfte.

En annan sak som Åsbrink glömt att ta hänsyn till är den utländska konkurrensen. För att inte skada vår konkurrenskraft gentemot utlandet blir man tvungen att mer eller mindre fullständigt lämna exportindustrin och industrier som levererar åt exportindustrin utanför exempelvis en investeringsnedpressande indirekt skatt. Men därmed har man också hade avsåg från att på ett väsentligt avsnitt begagna vad som skulle vara ett huvudmedel för den ekonomiska politiken. Omvänt blir man av handelspolitiska skäl i säkerligen tvungen att i många fall avstå från pålagor som skulle drabba vissa importvaror — och därmed faller ännu ett stort område utanför den avsedda kontrollen och hela tanken blir förfelad.

Naturligtvis kommer tankegångar skadarna som Åsbrink den kritiserade artikeln aldrig att genomföras — farligare är från den synpunkten Rehns och Karlebys. Men Åsbrinks är i lika hög grad symptomatiska för de tänkesätt som dominerar bland yngre socialdemokratiska teoretiker. Man är ense om att ingripa i näringslivet och i medborgarnas ekonomiska handlande med ökad kontroll och dirigering. Man förordar metoder som måste förutsätta en diktatorisk makt hos regeringen och härigenom i längden leda till demokratins undergång. När det gäller hur denna planhushållning skall utformas råder emellertid en total förvirring.

Utrikesministerns sista position

Hr Undén, ivrigt assisterad av Svenska Dagbladet, söker än en gång försvara utrikesförvaltningen mot all kritik och alla reformförslag. Hans inlägg för dagen kan sammanfattas i fyra punkter.

1) Disponibilitetsanvodena är stundom mycket höga (upp till 18.000 kr.), och det är sålunda ingen svårighet att bli av med odugliga diplomater. Om detta vore riktigt, framstår hr Undéns ovilja att gallra som är mer kompromisvillig — ty att en gallring vore behövlig har ingen utom de inför denna utsikt oroliga bestridda. Men hr Undén vet säkert att förhållandena i disponibilitet i regel medför sådana ekonomiska konsekvenser för den drabbade att en rad tjänstemän så att säga sitter på humanitet.

2) I söndags beskyllde hr Undén Dagens Nyheter för att sva för resestipendier åt unga män som tänkte bli diplomater, trots att dylika stipendier redan fanns. Vi svarade att detta förslag av Dagens Nyheter framställts 1946 och att resestipendier av denna art införts 1947, vadan denna fråga inte berörts i årets debatt. Hr Undén replikerar nu att resestipendier nämnts i en ledare den 25 juli. Har han verkligen inte uppmärksammat att det här är fråga om redan efter en prövning antagna aspiranter enligt 1943 års brittiska system — alltså personer som närmast motsvarar attachéerna hos oss?

3) Utrikesministern är irriterad över att miniterlönen i Rio nämnts som exempel; "det tycks vara begynnelse och slut på dan på dess (Dagens Nyheters) mission". Hr Undén söker alltså antyda att personliga skäl ligger bakom bestämma Dagens Nyheters hållning det är föga tillfredsställande att ge sig till tals med tanke på att personfrågor systematiskt hållits utanför debatten. Att Rio-lönen kommit i förgrunden beror helt enkelt på att Svenska Dagbladet gjorde sina mest hänpadsväckande jämförelser med svenska förhållanden från Rios utsiktspunkt; enligt tidningen skulle ministerlönen i Rio motsvara en svensk lön på 38.000 kronor — och detta påstående vidhålles fortfarande.

4) Slutligen frågar hr Undén om hyresvärdet för landshövdingarnas residensvåningar (respektive ministerbostäderna) skall anses likvärdigt med ett kontant lönetillägg? Nej, i regel inte, och det har heller ingen påstått. Men lika orimlig som denna av ingen framförda tanke är att en av staten bekostad lyxbostad skall anses vara utan lönevärde. Konsekvensen av ett dylikt resonemang blir att alla diplomaternas förmåner — bostäderna, skattefriheten, ortstillägget, tullfriheten osv. — skall anses värdelösa, och man kommer till Svenska Dagbladets halsbrytande slutsats att diplomaterna på vanlig svensk generaldirektörsnivån uppehåller "traditionell ställd", dvs. lever på en helt annan standard än alla andra svenska löntagare.

Hr Undén klagar över Dagens Nyheters polemik — i hans lägre är detta helt i sin ordning. Vi har nämligen beskyllt honom för extrem konservatism på denna punkt. Vad skall man då kalla en person som dels tar om behovet av reformer, dels avvisar alla reformförslag, dels underlåter att antyda någon möjlighet till reform? Ordet konservativ tycks vara det riktiga, och det kommer förfärande att brukas i denna tidning.

PRESSGRANNAR

Kung Leopolds abdikation och händelserna som ledde fram till denna kommenteras med pliktgiv ihelvetes i en rad tidningar. Svenska Dagbladet (h) talar inledningsvis om att respekten för den i stadliga former förkunnade folkviljan (= den N-procentiga folkomröstningsmajoriteten) raserats, men understryker också betydelsen av de speciella klyftorna inom det belgiska folket:

De tärikare, fransktalande och förty kulturellt livskligare vallonerna voro ett slags hervefolk gentemot flandrarna, som under de senaste årtiondena har det äcklaste katolska Flandern — i motsats till det antikleriska Vallonien — utvecklats till en av världens mest högtstående nationer. Ett numerisk överviktigt Hårremot reagera vallonerna lika påstridigt som socialisterna mot majoriteten för Leopold i folkomröstningen. Denna svenne rebellitska stämningen har nu sammanflutit till en fära i den vallonska Marseljäsen, som för övrigt vidare mot det tvåspråkiga Brabant och huvudstaden Brysse1.

Morgon-Tidningen (s) dramatiserar också:

Det belgiska folket har bitit ifrån sig. Det har skett med metoder som principiellt måste fördömas. Vald kan icke accepteras som medel att lösa tvister i ett civiliserat samhälle. De belgiska folkmassorna, som förmått i raseri genom kungens halsstarrighet, har denna senaste dagar fått många magistrars peklpinnar under näsan, inte minst här upp ifrån Sverige. Lika gärna kunde man förmana naturkrafterna. Leopolds upptändande utlöste hos i varje fall den ena halvan av Belgiens folk känslor, som tydligt hade obändigheten hos lössliga naturkrafter. Ansvaret får sökas hos den som slängde dem lös. Han spjärnade emot i sin dyn. När han återigen begrep den sociala barometerns språk, hade vädret nära nog slått det raserl, då intet skydd ges.

Svenska Morgonbladet (fp) gör en allmänt summerande:

Även utanför Belgien måste man uttrycka sin glädje över, att folket undgått ett blodbad av oanade mått. Som någon verklig segre för belgisk demokrati kan dock knappast karaktäriseras, då den i stor utsträckning utnyttja genom utomparlamentariska medel. Har kungen valt envis, så har de bada politiska reaktionsmaskinerna valt att det och använt kampmetoder, som för kommunisternas mycket nära. Någon verklig försoning och inre stabilitet har knappast uppnåtts på den vägen, men lösningen var väl i dagens spända läge den enda möjliga som gick att åstadkomma.

Hr Vougts synpunkter på försvarets materiella avsåg självfallet att verka hugnande, skriver Jönköpings-Posten (fp), men förklarar: Men vill man på allvar orientera sig, tränga in i tillvande och förtvivlad blick på hans växande bokbrevar sin vän bokmalen: Har du verkligen läst alla de här? Den sanningsägare svarar nog oftast nej, och han tillägger kanske en del ursäktande förklaringar. Alla böcker ska inte läsas, fast man absolut behöver dem eller gärna vill ha dem till hands. Vissa slår man i då och då vid behov — men ofta händer det att man lättsinnigt förskjuter för någon timme i planlös läsning i en ordbok, en atlas eller ett uppslagsverk när man egentligen plockat fram volymen endast för att få en bestämd uppgift. De irriterande har för övrigt sitt särskilda behag, är en smygande last som småningom kan visa sig vara ganska dygderik. Andra böcker kan ha några gyllene sidor, ett eller annat kapitel som verkligen är läsvärt, medan vad övrigt är saknar större intresse. Det hör också bokhyllor till att många band slumpvis och utan nödvändighet kommit att öka bestånde, ibland med affektionsvärden som inte alls har med bokens innehåll att göra. Ett litet bibliotek, med åren utformat efter läsbehov, infall och slump, blir lätt en fortlöpande sadlig journal. Endast den sanna nödvändigheten — utrymmesskäl — kan förmå en att slita blad ur den dagboken. Den ger levande vittnesbörd om växande orientering och specialisering, om lyckliga upplevelser, personliga besvikelser, konventionella bekantskaper, tillfälliga uppslag, långvariga förälskelser, om segrar och nederlag.

För den som har oundgänglig behov och glädje av läsning och studier är nederlagen inte minst viktiga. Sten Selander har i en sönderdelkamerad dikt en rad om boken, som "med åren besegrats och blivit en vän". Det är inte bara skol- eller kursboken som sätter en på hårda prov och kräver självövervinnelse. Dikten saknar inte verk som fordrar tålamod och envetenhet av läsaren. Liksom Jakob en gång kämpade med Herran måste man stundom ta hårda tag med prossadior eller lyrikstycken innan man undfår den fulla välsignelsen. Men skönlitteraturen är rik. Man kan välja och småningom vänja sig till mer förpliktande läsning. Och man har ofta verkligt god hjälp av tjänstvilliga textutläggare.

*

Torftigare villkor i fråga om uttolkares och funderande essäisters hjälp måste den underkasta sig som känner behov av mera hårda läsning vetenskapliga arbeten förpliktar till. Visserligen finns det ganska gott om handböcker och populärframställningar, och de är inte att förakta, även om de snart gå

(Forts. å sid. 3)

ATT FÖRSTÅ BÖCKERNA
ATT LÄSA HISTORIA
Av BERNHARD TARSCHYS

Den annorlunda fanta-de frågar stundom med en fatt tvivlande och förtvivlad blick på hans växande bokbrevar sin vän bokmalen: Har du verkligen läst alla de här? Den sanningsägare svarar nog oftast nej, och han tillägger kanske en del ursäktande förklaringar. Alla böcker ska inte läsas, fast man absolut behöver dem eller gärna vill ha dem till hands. Vissa slår man i då och då vid behov — men ofta händer det att man lättsinnigt förskjuter för någon timme i planlös läsning i en ordbok, en atlas eller ett uppslagsverk när man egentligen plockat fram volymen endast för att få en bestämd uppgift. De irriterande har för övrigt sitt särskilda behag, är en smygande last som småningom kan visa sig vara ganska dygderik. Andra böcker kan ha några gyllene sidor, ett eller annat kapitel som verkligen är läsvärt, medan vad övrigt är saknar större intresse. Det hör också bokhyllor till att många band slumpvis och utan nödvändighet kommit att öka bestånde, ibland med affektionsvärden som inte alls har med bokens innehåll att göra. Ett litet bibliotek, med åren utformat efter läsbehov, infall och slump, blir lätt en fortlöpande sadlig journal. Endast den sanna nödvändigheten — utrymmesskäl — kan förmå en att slita blad ur den dagboken. Den ger levande vittnesbörd om växande orientering och specialisering, om lyckliga upplevelser, personliga besvikelser, konventionella bekantskaper, tillfälliga uppslag, långvariga förälskelser, om segrar och nederlag.

För den som har oundgänglig behov och glädje av läsning och studier är nederlagen inte minst viktiga. Sten Selander har i en sönderdelkamerad dikt en rad om boken, som "med åren besegrats och blivit en vän". Det är inte bara skol- eller kursboken som sätter en på hårda prov och kräver självövervinnelse. Dikten saknar inte verk som fordrar tålamod och envetenhet av läsaren. Liksom Jakob en gång kämpade med Herran måste man stundom ta hårda tag med prossadior eller lyrikstycken innan man undfår den fulla välsignelsen. Men skönlitteraturen är rik. Man kan välja och småningom vänja sig till mer förpliktande läsning. Och man har ofta verkligt god hjälp av tjänstvilliga textutläggare.

*

Torftigare villkor i fråga om uttolkares och funderande essäisters hjälp måste den underkasta sig som känner behov av mera hårda läsning vetenskapliga arbeten förpliktar till. Visserligen finns det ganska gott om handböcker och populärframställningar, och de är inte att förakta, även om de snart gå

(Forts. å sid. 3)

andra framställningar i ämnet — och snart finner man sig engagerad i en debatt som skärper ens mottaglighet och fyller en med intellektuell och emotionell glädje. Att känna sig i stånd att följa en vetenskaplig debatt är ofta en njutning av särskilt slag. Bland det lärorikaste och mest stimulerande i detta sammanhang är den läsning som historiografiska framställningar erbjuder, t. ex. Verdandiskrifter som Georg Landbergs "Gustaf III i eftervärldens dom" och Hugo Valentins "Frihetstiden inför eftervärlden", liksom den senares större verk om "Fredrik den store inför eftervärlden". En ovärderlig tillgång för varje historieintresserad är först och sist Samuel E. Bring:s resonnerande "Bibliografisk handbok till Sveriges historia".

Ett hinder för den som fångats av intresse exempelvis för historievetenskapen är att vitaliga verk ofta är svåra att komma över i bokhandeln. Endast i sällsynta undantagsfall får de det för att börja ett nytt kapitel spännts intresset ofelbart med den givna formuleringen: Medan stilla ro lägrade sig över doktorns hus, planlades — inte längt därifrån — de hänsynslösaste attentat...

Påfallande är ju hur pass olika element som kan förenas i denna skildring utan att råka i kollision med varandra. Balzac uttalar tveklöst att egoismen, i detta fall familjeyttran, är den starkaste av alla drivkrafter i samhället, och han demonstrerar det genom att låta doktorns släktingar svärma som spyflugor omkring det väntade arvet. Men samtidigt skildrar han goda människors godhet utan minsta beskrämkning: den lilla gruppen i doktorns hem, med den gamle militären och kyrkoherden som hjälper till att uppfostra den unga flickan i en rousseauansk anda, är skildrad med ett idealistiskt partitagande, som utesluter varje misston.

På samma sätt förenas i denna bok swedenborgianismen och intresset för hypnotiska och ockulta fenomen i Mesmers anda med katolicismen. Alldeles som Strindberg kan Balzac utnyttja sina ockulta upplevelser för dramatiskt tacksamma grepp: när den skeptiske doktorn kommer till Paris får han uppleva hur ett medium i trance beskriver vilka blommor som Ursule håller på att plantera där hemma i trädgården på landet (scenen har Strindbergs helt handfasta exaktitet), och när doktorn kommer hem finner han att mediet talat sant. Upplevelsen resulterar i en omvändelsescen, som man faktiskt övertygas av, för den görs med en verv, ett brett engagemang som inte har tid för någon beskränkande försvarsinställning; man märker hur Balzac känner sig i pakt med framtiden; vetenskapens utveckling skulle ju bara, tänkte han, bekräfta de ockulta upplevelsernas giltighet. Men det betecknande är att doktorn genom sin ockulta upplevelse självklart vandrar vidare in i den katolska kyrkans tro utan att några konflikter uppstår mellan katolsk lära och swedenborgianism. Till en del kan det bero på att det mindre är kyrkan som sluter Balzacs hjälte i sin famn än att det är Balzac som sluter kyrkan i sin — det visar sig nämligen att den varmhjärtade kyrkoherden i staden även han har en swedenborg. Men Balzacs attityd blivit klart prokyrklig, och det förefaller inte misstänkt att denna roman, där hjältinnan är det förkroppsligade idealet av en katolsk kvinna, också leder kunna tjäna till uppbyggande läsning åt katolsk ungdom — om omständigheter som nästan framstår som en överraskning eftersom man genom svenska diskussioner vant sig vid att nästan enbart räkna med Balzac som samhällsavslöjaren.

VILGOT SJÖMAN

Bondeförbundet gör framstöt om enskilda vägväsendet.

Bondeförbundets presidium, riksdagsmännen Gunnar Hedlund, E. von Ehrenheim och HJ. R. Nilsson samt sekreterare Lars Eliasson, uppvaktade på tisdagen kommunikationsministern och framförde på uppdrag av bondeförbundets riksstämma en begäran om att den 1945 påbörjade utredningen om förbättrat stöd åt det enskilda vägväsendet snarast måtte slutföras och förslag i ärendet föreläggas 1951 års riksdag. De frågor det här gäller är av synnerligen stor betydelse för vidsträckta delar av landet. Där enskilda vägar finns utgör de ofta för väghållarna en ekonomisk börda, så mycket mer tryckande som de enskilda vägbarerna ofta även under även i övrigt ogynnsamma förhållanden. Det ifrågavarande har fäller särskilt stark i tjänsten när man jämför med andra som genom det allmännas försorg har goda vägar eller gator med vägbelysning ända till hemmets dörr.

Fackliteratur Ny katalog
WESTLINGS BOKAVD. ÖREBRO
Sänd mig Eder katalog över
Teknisk litteratur
Namn .....
Adress ..... D. N.

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.